

ВІРТУАЛЬНИЙ ОБРАЗ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ)

Статтю присвячено реконструкції віртуального образу мовної особистості на матеріалі американського та українського політичного дискурсу. Віртуальний образ мовної особистості політиків реконструйовано на основі аналізу моноактів, комплексних і замічених мовленнєвих актів, які розрізняються за роллю у процесі комунікації та використовуються в різних жанрових формах політичного дискурсу.

Ключові слова: мовна особистість, віртуальний образ, політичний дискурс, моноакти, комплексні мовленнєві акти, замічені мовленнєві акти.

Мовна особистість, а саме її колективний, індивідуальний, узагальнено-символічний та віртуальний портрети, змодельовані у сучасному американському й українському політичному дискурсі, можуть бути реконструйовані за допомогою методів і прийомів порівняльно-історичного та зіставно-типологічного мовознавства, лінгво-дискурсології і лінгвоперсонології.

Ключовим поняттям лінгвоперсонології є мовна особистість із певним віковим, гендерним, професійним, соціальним статусом, світоглядом, особливостями мислення. З позицій лінгвістичної персонології мовну особистість вивчають як колективну або ідіолектну [6; 7; 11]; стандартну та нестандартну, яка відрізняється від установлених мовних зразків [11, с. 114]. У дослідженні розглядається мовна особистість політика (лідера) не лише першого рангу (президентів), а й нижчих рангів.

Свого часу Ю. М. Караулов представив модель мовної особистості, що включає вербально-семантичний, когнітивний і мотиваційний рівні [8]. Останні рівні пов'язані з проблемою когнітивно-ономасіологічної природи мовної особистості, яку можна розкрити через процедуру реконструкції – центрального методологічного поняття класичної лінгвокомпаративістики. Аналіз діяльності мовної особистості в політичному дискурсі є конгломератом медійного, інтернет та інституційного видів дискурсу, тобто наявним є дискурсивний симбіоз. Кожний із зазначених рівнів отримує мовну реалізацію й об'єктивується у вигляді окремих текстів, жанрових груп і дискурсів.

Дискурс є комплексним явищем і, як правило, трактується неоднозначно в лінгвістичній науці [1; 2; 3; 4; 7; 10; 13; 16; 17; 19; 21 та ін.]. Різні критерії покладені в основу дефініції цього поняття. Спостерігається тенденція до його розгляду як суто комунікативного або когнітивного явища, але безперечною є роль людського фактора та антропоцентричності цього поняття.

Під **дискурсом** ми розуміємо модель мовленнєвої поведінки людини, що виражається системою типових комунікативних актів, які регулярно здійснюються в стереотипних ситуаціях соціальної взаємодії.

Одним із найпоширеніших типів дискурсу, який перебуває в центрі уваги лінгвістів, є політичний дискурс [5; 12; 14; 15; 18; 20 та ін.]. Це зумовлено тим, що сфера політичного дискурсу розвивається в багатьох лінгвокультурах. Типові жанри цієї дискурсивної сфери мають ідіоетнічні особливості як і з позиції їхнього типового набору для певної лінгвокультури, так і з позиції мовної (і невербальної) репрезентації [9, с. 339]. Дискурсивні практики є національно маркованими, з одного боку, але можна говорити про певні універсальні особливості в структурі дискурсу – з іншого боку.

Політичний дискурс визначаємо як поєднання вербальних та невербальних знаків, орієнтованих на обслуговування сфери політичної комунікації. Тезаурус прецедентних висловлювань, моделі типових мовленнєвих дій, типові мовленнєві дії та типові жанри спілкування у цій сфері з опорою на поняття мовної особистості також входять до основних складників цього типу дискурсу. Політичний дискурс має свої комунікативні стратегії та тактики, які потребують вивчення. Центральним поняттям політичного дискурсу є мовна особистість як когнітивно-дискурсивний феномен, вивчення якої у такому ракурсі становить нову теоретико-методологічну проблему і є об'єктом зіставної політичної лінгвоперсоналогії. З таких позицій мовну особистість політика визначено як узагальнений образ, що втілює типові риси представників цієї сфери та специфічні риси, притаманні конкретній лінгвокультурі.

Мета статті – реконструкція віртуального образу мовної особистості на матеріалі американського та українського політичного дискурсу.

Матеріалом дослідження є американський та український політичний дискурс сьогодення: письмово фіксовані тексти та коментарі до нього, вилучені з американських та українських Інтернет-джерел та періодичної преси кінця ХХ – початку ХХІ століття (1992 – 2013 роки).

Для відтворення віртуального портрета мовної особистості використано елементи методу дискурс-аналізу, зокрема для з'ясування ситуативно-контекстуальних особливостей використання мовного коду у жанрових формах політичного дискурсу. Зіставний метод супроводжував всі етапи реконструкції мовної особистості американського та українського політичного лідера і дав змогу встановити закономірності і відмінності у віртуальному його портреті.

Віртуальний образ мовної особистості політиків реконструйовано на основі аналізу моноактів, комплексних і заміщених мовленнєвих актів, які розрізняються за роллю у процесі комунікації та використовуються в різних жанрових формах політичного дискурсу.

Моноактами називаємо мовленнєві акти, які в межах одного дискурсу виконують лише одну, притаманну їхній природі, комунікативну функцію.

Спільними моноактами є:

– *констативи*:

англ. *There are people here I've known all my life, and people here I met in the course of running for president, and people here who are here because they worked in this administration and they believed in what we were doing* [Інтернет-ресурс];

укр. *Сьогодні, я думаю, правильне рішення прийняте, [...] І я не вважаю, що в меморандумі МВФ повинен бути перелік законів із чітким указанням, що нам робити. Я вважаю, що це неправильно, і думаю, що в даному випадку [...]* [Інтернет-ресурс];

– директиви (ін'юнктиви й реквестиви):

англ. *So stand up with me, my friends. Stand up and fight for America, for her strength, her ideals, and her future. Contest begins tonight* [Інтернет-ресурс];

укр. *Керівники цих органів повинні посилити вимогливість до своїх підлеглих [...] У разі потреби – вирішуйте питання щодо їх заміни на більш професійних та відповідальних фахівців* [Інтернет-ресурс];

– експресиви:

англ. *Thank you. It's an honor to stand with a courageous leader of a free Ukraine* [Інтернет-ресурс];

укр. *Насамперед я хотів би висловити щире подяку вельмишановному пану [...]* [Інтернет-ресурс];

– промісиви:

англ. *And we'll do something more. Over the objections of powerful voices in both parties, we'll ensure that our laws shine a bright light [...]* [Інтернет-ресурс].

укр. [...] *буде запропоновано склад уряду, який представлять керівникам фракцій. Якщо будуть якісь відводи, або категоричні протести, будуть внесені корективи. [...] Якщо ця процедура буде дотримана, то, я думаю, Україна зробить великий крок до демократії [...]*» [Інтернет-ресурс];

– квеситиви (переважно в діалогічних формах спілкування):

англ. *When will we hear from the State Department?* [Інтернет-ресурс].

укр. *А якісні зміни конституційні які повинні бути?* [Інтернет-ресурс].

До зони розбіжності належать *менасиви* у українському політичному дискурсі: [...] *ми мусимо діяти по відношенню до опозиції теж чесно і послідовно, бо інакше вони будуть діяти до нас нечесно і непослідовно* [Інтернет-ресурс].

Під заміщеним мовленнєвим актом розуміємо мовленнєві акти, які в дискурсі демонструють ознаки (вербальні маркери) актів одного типу, проте виконують функції актів іншого типу. Серед цих актів до зони збігу належить *констатив* у функції *квеситива*:

англ. *KURTZ: You're suggesting that journalists like to sort of claw at those who seem to be doing well?*

MYERS: I would suggest exactly that [Інтернет-ресурс].

укр. [...] *як діяти в таких умовах опозиції – коли ми бачимо, що владу де-факто узурповано* [Інтернет-ресурс].

До зони розбіжності належать *констативи* у функції *директивів* в українському політичному дискурсі: *І можливо, тоді ви не будете в меншості. А ви будете впливати на ухвалення цих рішень* [Інтернет-ресурс].

Теорія складних мовленнєвих актів [210] отримала певне висвітлення у сучасних лінгвістичних розвідках. Комплексними називаємо мовленнєві акти, які в межах одного дискурсу виконують дві й більше комунікативні функції, одна з яких є первинною, притаманною їхній природі, а решта – додатковими. Комплексні мовленнєві акти в американському політичному дискурсі належать до зони розбіжностей:

Промісиви політика можуть супроводжуватися директивами: [...] *if you will give the Palestinians a state in the West Bank and Gaza, with appropriate compromises – essentially,*

what I proposed in 2000 that Israel accepted then – we will strongly support it. We will urge the Palestinians to sign it. We will help them succeed economically. We will relocate them [Інтернет-ресурс].

Промісив політика може супроводжуватися констативами: *I will bring this war to an end when I'm president of the United States of America* [Інтернет-ресурс].

Функціонування зазначених типів прагматичних речень узгоджується з настановами комунікантів та жанровою формою спілкування. До активних моноактів американського політичного дискурсу відносяться репрезентативи, констативи, директиви (ін'юнктиви й реквестиви), експресиви, промісиви. Комплексні мовленнєві акти активні в діапазоні промісивів у супроводі директивів та промісивів у супроводі констативів. Заміщені мовленнєві акти представлені констативом у функції квеситива та констативом із злокутливою силою квеситива.

Використання моноактів (репрезентативи, констативи, промісиви, експресиви, директиви, ін'юнктиви, реквестиви, менасиви, квеситиви), та заміщених мовленнєвих актів (констативи у функції директивів, констатив у функції квеситива) в українському політичному дискурсі також узгоджується з цілями та мотивами комунікантів. Прагматичні типи речень (констативи (речення-твердження); промісиви й менасиви (речення-обіцянки та речення-погрози); директиви (речення-спонукання адресата до дії); квеситиви (питальне речення в його традиційному розумінні) є адресатно-орієнтованими. Найуживанішими комунікативними актами українського політичного дискурсу є репрезентативи та промісиви. В діалогічних жанрових формах слід відмітити частотність використання квеситивів, які слугують стимулом для подальшої реакції.

Змодельовано портрет віртуальної мовної особистості політика, який остаточно уявляється в обох політичних соціумах шляхом аналізу домінантних стратегій у формуванні інститутом спічрайтерства мовлення конкретних політиків.

Таким чином, зонами збігу у використанні домінантних комунікативних актів американського та українського політичного дискурсу є моноакти: констативи, директиви (ін'юнктиви й реквестиви), експресиви, промісиви, квеситиви (переважно в діалогічних формах спілкування); до зони розбіжності належать менасиви в українському політичному дискурсі; зоною збігу у використанні заміщених мовленнєвих актів є констатив у функції квеситива, а зоною розбіжності – констативи у функції директивів в українському політичному дискурсі. Комплексні мовленнєві акти зафіксовано лише в американському політичному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. Лінгвістична генеалогія: проблеми і перспективи / Ф. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2005. – 264 с.
2. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / А. Д. Белова. – К. : Изд-во Киевск. нац. ун-та имени Тараса Шевченко, 1997. – 288 с.
3. Борботько В. Г. Общая теория дискурса: Принципы формирования и смыслопорождения : автореферат диссертации на соискание ученой степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / В. Г. Борботько ; Кубанский государственный ун-т. – Краснодар, 1998. – 48 с.
4. Водак Р. Язык. Дискурс. Политика / Р. Водак. – Волгоград : Перемена, 1997. – 139 с.
5. Жуковець Г. Л. Лінгвопрагматичні особливості сучасного лейбористського дискурсу Великої Британії : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Г. Л. Жуковець ; Київськ. нац.

ун-т імені Тараса Шевченка, 2001. — 21 с. 6. *Иванцова Е. В.* Проблемы формирования методологических основ лингвоперсоналогии / Е. В. Иванцова // Вестник Томского государственного ун-та. — Серия: Филология. — Томск : изд-во Томск. ун-та, 2008. — № 3 (4.). — С. 27–41. 7. *Карасик В. И.* Язык социального статуса / В. И. Карасик. — М. : Гнозис, 2002. — 333 с. 8. *Караулов Ю. Н.* Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. — М. : Наука, 1987. — 263 с. 9. *Кашкин В. Б.* Сопоставительные исследования дискурса / В.Б. Кашкин // Концептуальное пространство языка : сб. науч. тр. — Тамбов : изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2005. — С. 337—353. 10. *Макаров М. Л.* Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. — М. : Гнозис, 2003. — 280 с. 11. *Нерознак В. П.* Лингвистическая персоналогия: к определению статуса дисциплины / В. П. Нерознак // Сб. науч. тр. Моск. гос. лингв. ун-та. — 1996. — Вып. № 426. Язык. Поэтика. Перевод. — С. 112–116. 12. *Петлюченко Н. В.* Харизматика: мовна особистість і дискурс : монографія / Н. В. Петлюченко. — Одеса : Астропринт, 2009. — 464 с. 13. *Потапенко С. І.* Зіставна медіалінгвістика: перспективи дослідження новинного інтернет-дискурсу / С. І. Потапенко // Сучасна англomовна публіцистика: лінгвістичний вимір : монографія / А. Е. Левицький, С. І. Потапенко, А. О. Худолій та ін. ; [за заг. ред. А. Е. Левицького, С. І. Потапенка]. — Ніжин : Вид-во НДУ імені Миколи Гоголя, 2010. — С. 229–240. 14. *Чудинов А. П.* Политическая лингвистика / А. П. Чудинов. — М. : Флинта: Наука, 2006. — 256 с. 15. *Шейгал Е. И.* Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. — М. : ИТДК «Гнозис», 2004. — 326 с. 16. *Blommaert J.* Discourse: a Critical Introduction / J. Blommaert. — Cambridge : Cambridge University Press, 2005. — 299 p. 17. *Brown G.* Discourse Analysis / G. Brown, G. Yule. — Cambridge : Cambridge University Press, 1996. — 288 p. 18. *Chilton P.* Analysing Political Discourse. Theory and Practice / P. Chilton. — London and New York : Routledge, 2004. — 226 p. 19. *Cook G.* Discourse / G. Cook. — Oxford : Oxford University Press, 1989. — 168 p. 20. *Dijk T.A. van.* The Study of Discourse / T.A. van Dijk // Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. — London; Thousand Oaks; New Delhi. — 1997. — Vol. 1: Discourse as Structure and Process. — P. 1–34. 21. *Dijk T.A. van* Political Discourse and Political Cognition / T.A. van Dijk // Politics as Text and Talk. Analytical Approaches to Political Discourse. — Amsterdam : Benjamins, 2002. — P. 204–236.

Дата надходження 21.11. 2017

*Славова Л. Л., д. філол. н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ*

ВИРТУАЛЬНИЙ ОБРАЗ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ (НА МАТЕРИАЛЕ АМЕРИКАНСКОГО И УКРАИНСКОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА)

Статья посвящена реконструкции виртуального образа языковой личности на материале американского и украинского политического дискурса. Виртуальный образ языковой личности политиков реконструирован на основе анализа моноактов, комплексных и замещенных речевых актов, которые различаются по роли в процессе коммуникации и используются в различных жанровых формах политического дискурса.

Ключевые слова: *языковая личность, виртуальный образ, политический дискурс, моноакты, комплексные речевые акты, замещенные речевые акты.*

VIRTUAL IMAGE OF A LINGUISTIC PERSONALITY (ON THE MATERIAL OF THE AMERICAN AND UKRAINIAN POLITICAL DISCOURSE)

The article is devoted to the reconstruction of the virtual image of a linguistic personality on the material of the American and Ukrainian political discourse. The virtual image of the linguistic personality of politicians is reconstructed on the basis of analysis of single acts, complex and substituted speech acts, which differ according to their role in the process of communication and are used in different genre forms of the political discourse.

Keywords: *linguistic personality, virtual image, political discourse, single acts, complex speech acts, substituted speech acts.*

УДК 811.222.1: 398.3

Сопільняк С. В., магістрант
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПЕРСЬКІ ПРИКМЕТИ ТА ЗАБОБОНИ: ЛІНГВІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

У статті розглянуто поняття забобону і прикмети як одиниць лінгвокультурного простору; викладено стислу історію вивчення цього мікрожанру усної народної творчості в Ірані; подано лінгвістичну характеристику перських прикмет і забобонів на лексичному та синтаксичному рівнях.

Ключові слова: *перська мова, прикмета, забобон, лінгвокультурологія, лінгвістичний аналіз.*

Важливе місце у світорозумінні людини займають численні вірування, пов'язані із пересторогами, обмеженнями, табу тощо. І освічений європеєць, і кочівник пустелі із племені туарегів вірять у чудесну силу талісманів і остерігаються лихого ока. Тож не дивно, що переважна більшість людей, що належать до різних етнічних спільнот, у тій чи іншій мірі пов'язують своє життя із народними прикметами та забобонами.

На особливу роль народних прикмет та забобонів у створенні мовної картини світу вказує відомий фольклорист З. К. Тарланов: “Мова усної народної творчості – це особлива сфера, котра повинна бути самостійним об'єктом лінгвістичного дослідження” [2, с. 9].

Метою цієї статті є визначення мовної специфіки смислопобудови перських прикмет і забобонів як особливого мікрожанру усної народної творчості, з одного боку, і як одиниць перського лінгвокультурного простору, з іншого. **Об'єктом** дослідження є перські прикмети і забобони, **предметом** – лінгвістичні особливості побудови цих лінгвокультурних текстів на лексичному та синтаксичному рівнях. Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше в українській іраністиці зібрано і проаналізовано з позицій сучасної лінгвістики прикмети та забобони різних провінцій Ірану. **Матеріалом дослідження** стали 202 одиниці текстів.

Лінгвістику XXI століття відрізняє посилена увага до взаємозв'язку мови й культури, що зумовило виокремлення окремої галузі – лінгвокультурології. За визначенням російського дослідника В. В. Воробйова, лінгвокультурологія – це “наукова дисципліна синтезуючого типу, що вивчає взаємозв'язок та взаємодію культури й мови у процесі її функціонування, досліджуючи прояви культури народу, що відбилися і зафіксувалися у мові” [1, с. 5].

Народні прикмети, що є невід'ємною ланкою національної культури, досі залишаються одним із найменш вивчених у лінгвістиці фольклорних мікрожанрів. Науковці відзначають величезний пізнавальний потенціал, який несуть у собі ці тексти, їхню значну етнографічну, мовнотворчу і художню цінність. На думку О. Є. Тонкової, “у цьому жанрі концентрувалися точні і правильні спостереження, які дійшли з глибини століть, переврені життєвим досвідом і які внаслідок цього не тільки не втрачали свого змісту, але часто підтверджували його або частково переосмислювали” [3, с. 5].

Народні прикмети та забобони характеризуються комплексом лінгвокультурологічних та лінгвокогнітивних ознак. З одного боку, вони є лінгвокультурними текстами, оскільки в них міститься закарбований засобами мови важливий пласт людської культури, сформований текстами, що протягом століть передаються із покоління до покоління. З іншого боку, дослідження цих текстів допомагає краще зрозуміти специфіку світосприйняття носіями певної етності.

У перській мові слово “забобон” передається арабським за походженням словом **خرافه** **xorāfe**. В багатотомному енциклопедичному словнику А.А. Дегхода вказано, що **xorāfe** – це ім'я чоловіка, який жив у селі Азарі і, начебто, водився з джинами та феями і говорив на різні теми їхньою мовою [4, с. 387–388]. У книзі С.М. Хосейні Дашті “Просвітителі і видатні люди” (معرف و معاریف) зазначено, що **xorāfe** (خرافه) – це арабське слово, його корінь **xarafa** (خرف) означає “збирати фрукти” (چیدن میوه) чи “старість і немічність” (پیری و فرتوتی), а саме слово **xorāfe** (خرافه) є масдаром від цього кореня. Як зауважує автор, “у перській мові так називають неприємні нісенітниці, укорінені звички, які не спираються ні на розум, ні на закони шариату, а ґрунтуються на чіхось снах чи на діях предків, що залишилися нам на згадку” [8].

Збір і запис фольклору іранського народу має доволі тривалу історію. Ще за часів Сефевідів (1501–1722 рр.) видатний вчений і богослов Д. Хансарі уклав збірку текстів під назвою “Бабуса Колсум” (“کلثوم ننه”) [14], у якій зібрав значну кількість повір'їв і переконань мешканців тогочасного Ірану. Іранський літературознавець, поет і перекладач XIX ст. М.Х. Есфгані (1835–1893 рр.) зібрав і записав ідіоми і фольклорні тексти у книзі “Дивовижні надбання народу” (“غرائب عوائد ملل”) [9]. У 1932 р. А.А. Дегхода, іранський лінгвіст, лексикограф, письменник, професор Тегеранського університету, опублікував “Прислів'я і приказки” (“امثال و حکم”) в чотирьох томах [5]. Важливе значення має праця відомого іранського письменника, філолога, перекладача С. Гедаят “Нейрангестан”, яка стала першою в Ірані книгою з етнографії і фольклору [7]. Наступним видатним дослідником фольклору у XX ст. став відомий поет, письменник і перекладач Ахмад Шамлу, який більше сорока років свого життя присвятив збиранню текстів народної мудрості. Працю свого життя він виклав у багатотомній енциклопедії “Книга вулиці” (“کتاب کوچه”), яка вважається визначною національною пам'яткою перської мови та культури [15].

Аналіз різноманітних перськомовних джерел призводить до висновку, що забобони досліджувалися в Ірані в різних аспектах із погляду різних гуманітарних наук. Дослідження ж забобонів у лінгвістичному висвітленні нам знайті не вдалося. Як показує особистий досвід спілкування автора статті з іранцями, вони є достатньо забобонними людьми, попри те, що іслам не схвалює марновірства. Крім того, доволі часто і у класичній, і у сучасній перській літературі можна натрапити на певні перестороги або повір'я, які важко пояснити.

Основний фонд перських забобонів – це фольклорні тексти з незначним естетичним компонентом, що пояснюється тією прагматичною функцією, яку вони виконують у житті людини. Саме прозаїчна форма існування забобону і компоненти з прямим значенням свідчать про архаїчність жанру. Як показав аналіз, перським народним прикметам та забобонам властива побутова лексика з використанням розмовно-просторічних елементів. Це звичайна лексика, яка вживається для позначення одягу, їжі, предметів домашнього вжитку тощо.

Наведемо приклади вживання побутової лексики:

"اگر حبه قند که دست شماست بی اختیار و ناخودآگاه افتاد داخل استکان چای باور بر این است که آن روز برایتان مهمان خواهد آمد"

"Якщо шматочок цукру ненароком упав у стакан із чаєм, то вірять, що в цей день прийде гість".

Як бачимо, у цьому реченні слова **حبه قند** habbe-ye qand 'шматок цукру', **استکان** estekān 'стакан', **چای** čāy 'чай' вживаються для позначення буденних подій, які трапляються у повсякденному житті.

Щодо стилістичного аспекту забобонів, варто зауважити, що мовному оформленню деяких перських народних прикмет властиве використання розмовних форм дієслів, прийменників, множини іменників, що підкреслює дещо знижений реєстр мовлення. Розглянемо такий забобон:

"وقتی درباره‌ی آینده‌ی کاری که تصمیم به انجام آن دارند صحبت می‌کنند، می‌گویند: "بی حساب پیش،

گوش شیطان کر، چشم شیطان کور، شیطان رو سرم نخنده، توکوها سپاه بخنده". سپس سر را به دو

"Коли говорять про роботу, яку вирішили зробити у майбутньому, кажуть: "Щоб не наврочити, хай оглухне шайтан, хай осліпне шайтан, щоб шайтан наді мною не сміявся, а у чорних горах сміявся". Після цього повертають голову в обидва боки і сплвують, вірять, що нечистий піде геть від них" [10, с. 24].

Як бачимо, у цьому тексті вживаються розмовні форми дієслова "сміятися": **نخنده** naẖande 'щоб не сміявся' (літ. форма – naẖandad), **بخنده** beẖande 'щоб сміявся' (літ. beẖandad), прийменників: **رو** ru 'над' (літ. ru-ye) і **تو** tu 'в' (літ. dar) та множини іменника **کوها** kuhā 'гори' (літ. kuhhā).

Разом із цим існує певна кількість забобонів, яким властива специфічна система художніх засобів (порівняння, метафори, метонімії тощо), а також притаманні явища синонімії та антонімії. Спочатку проілюструємо на прикладах специфіку вживання у забобонах синонімів і антонімів.

Так, у забобоні “ای از غم و اندوه است دیدن کلاغ زاعی نشانه” “*Побачити сороку – знак смутку і печалі*” [12] використовуються синоніми “смуток” і “печаль”. У реченні “هر که روز پنجشنبه یک پرندۀ بگیرد، برایش خوب و خوشایند است” “*Тому, хто ввіймає пташку у четвер, буде добро і благо*” синонімами виступають лексичні одиниці “добро” і “благо”.

Помічено, що синонімічними у забобонних текстах постають не тільки слова, а й словосполучення та ідіоми (перс. *estelāhāt*). Для частотного виразу “приносити удачу” зафіксовано декілька синонімічних позначень, як-от у таких текстах: “اوردگویند بودن یک جیرجیرک در خانه خوش شانس می-می” “*Кажуть, що цвіркун у домі приносить удачу*”; “*Побачити зранку голуба – удача на весь день*” [12].: “شوداینه دختر باشد، بختش باز می-می” “*Дівчину, у якої впало і розбилося дзеркало, чекає удача*” [10, с. 20]. Як бачимо, словосполучення зі словом “удача” передається трьома різними способами: *اوردخوش شانس می-می* (букв. ‘приносить удачу’), *خوشی آن روز است خوش* (букв. ‘є хорошим знаком у той день’), *شودبختش باز می-می* (букв. ‘її щастя розкриється’).

Досить вживаними у забобонній лексиці є слова “смерть”, “помирати”, які також представлені низкою синонімів: “اگر سه مرغ دریایی در یک خط مستقیم و بالای سرتان” “*Якщо три чайки летять над вашою головою в одну лінію, то це знак, що скоро прийде смерть*” [12]; “اگر رنگ” “*Якщо перший метелик буде білого кольору, то хтось помре*” [7].

На лексико-фразеологічному рівні забобонних текстів спостерігається вживання синонімічних ідіом, зокрема таких, як “дурне око” та “зле око”. Наприклад: “*Газель та куріпка мають дурне око, тому не можна їх тримати в домі*” [10, с. 17]; “اسفند” “*Руту і ладан запалюють над вугіллям і обкурюють ними (приміщення, дітей) проти пристріту і злого ока*” [6].

Значне місце у смислопобудові перських забобонів на лексичному рівні займають антонімічні конструкції, зокрема “приносити удачу” та “приносити невдачу”: “*شانسی می آورد، ای را که از سمت پهلوها به زمین افتاده باشد بردارید، برایتان بدشانسی می-اگر شما سکه*” “*Піднята монета, яка впала від вас збоку, приносить нещастя, але якщо монета впала перед вами на землю лицем боком, то підніміть її, вона принесе удачу*” [12].

Лінгвістичний аналіз показав, що серед художніх засобів, які вживаються при побудові забобонів, найвагоміше місце займають символ, метафора, порівняння, метонімія, антитеза та рефрен. Розглянемо декілька прикладів:

1) Символ: “*شودوصل کردن سنجاق به لباس مانع جن زدگی می-می*” “*Прикріплена на одязі шпилька відганяє злих духів*” [12].

У забобонах іранці досить часто надають значення символу простим побутовим предметам, які, на їхню думку, приносять удачу або захищають від пристріту. У даному випадку “шпилька” є символом захисту від лихого.

2) Метафора: “شوداگر کسی بمیرد و باران روی نعش او بیارد از گناه پاک می” “Якщо хтось помер і на труп полився дощ, то значить померлий очищується від гріхів” [13]. У цій прикметі наявна метафора “очищуватися від гріхів”.

3) Порівняння: “Якщо собака у зимову ніч завис як вовк, то тієї ночі піде сильний сніг” “خواهد آمد” [13]. У цій прикметі виття собаки порівнюється з вовчим, тобто використовується художній засіб порівняння.

4) Метонімія: “کننداز درب بعضی منازل نمک یا لنگه دمپایی اویزان می” “На дверях деяких будинків підвішують сіль чи домашній капець” [10, с. 23].

У реченні застосовано метонімію “підвішувати сіль”.

5) Антитеза:

“خوردن انار را ثواب می‌دانند و معتقدند انار سیر را گرسنه و گرسنه را سیر می‌کند و از آن برای” “Істи гранат вважають доброю справою і вірять, що гранат ситого голодним, а голодного ситим робить, і тому його дають як милостиню увечері поминальної п'ятниці” [13]. У цьому забобоні спостерігаємо протиставлення “ситого голодним, а голодного ситим робить”.

6) Рефрен:

“وقتی درباره‌ی آینده‌ی کاری که تصمیم به انجام آن دارند صحبت می‌کنند, می‌گویند: “بی حساب

پیش‌گوش شیطون کر, چشم شیطون کر, شیطون رو سرم نخنند, توکوها سیاه بخنده”. سپس سر را به دو طرف حرکت می‌دهند و تف می‌کنند, معتقدند شیطان از آنها دور می‌شود”

“Коли говорять про роботу, яку вирішили зробити у майбутньому, кажуть: “Щоб не наврочити, хай оглухне шайтан, хай осліпне шайтан, щоб шайтан наді мною не сміявся, а у чорних горах сміявся”. Після цього повертають голову в обидва боки і сльовують, вірять, що нечистий піде геть від них” [10, с. 24].

У цьому забобоні відбувається триразове повторення слова “шайтан” та дворазове повторення слова “сміятися” для підкреслення важливості цих лексичних одиниць.

Існує цілий ряд забобонів, яким властиве вживання релігійної та міфологічної лексики. Іранці остерігаються джинів, шайтанів, злих духів. Наприклад: “ریزند اگر بسم الله نگویند ممکن است آن آب روی چن ریخته وقتی که آب گرم به زمین می” “Якщо вилити на землю гарячу воду і не промовити “В ім'я Бога”, то можливо, що ця вода пролетиться на джина і обпече його і, у результаті, людина захворіє або збожеволіє”. На цьому прикладі можна бачити, що релігійний вислів بسم الله bismillā ‘в ім'я Бога’ використовується для запобігання негативним наслідкам [13].

Протягом усього періоду розвитку перської мови одним із головних джерел поповнення її лексичного складу були запозичення. Історично склалося так, що у перській мові велику кількість слів складають арабізми (за різними оцінками, до 60-70%). У лексичному складі прикмет також спостерігається доволі значна частка арабських слів. Наприклад, у реченні “اگر کلاغی صبح زود روی” “گر ددرسد یا مسافر از سفر بر می‌پشت بام یا دیوار خانه آواز بخواند, معتقدند خیر خوشی می” “Якщо рано вранці на даху чи стіні будинку заспіває ворон, то вірять, що прийде гарна новина, чи мандрівник повернеться з подорожі” слова “ранок” (“صبح”), “вірять”

“مسافر”) і “подорож” (“سفر”), “новина” (“خبر”), “мандрівник” (“مسافر”) і “подорож” (“سفر”) мають арабське походження. Проте варто зауважити, що співвідношення арабських і перських слів у текстах перських прикмет і забобонів не має такого “кричущого” характеру, як у текстах офіційно-ділового чи наукового стилів перської мови, де кількість арабських запозичень сягає 70-80% тексту. Навпаки, у досліджених нами текстах кількість перських слів переважає кількість арабських слів приблизно на третину.

Цікаво відзначити, що у лексичному складі забобонів трапляється і лексика, запозичена з європейських мов. У забобоні “قبل از استفاده کردن از چوب بیس” “Перед тим, як користуватися новою бейсбольною битою, поплюйте на неї, щоб була удача” [12] словосполучення čub-e beysbāl (“бейсбольна бита”) містить запозичення з англійської мови; у забобоні “روشن کردن سه سیگار با یک کبریت نشانه بدشانسی است” “Запалювати три цигарки однією запальничкою – до невдачі” [12] слово sigār (“цигарка”) має французьке походження. Вживання у забобонах слів “цигарка”, “запальничка”, “бейсбольна бита” вказує на їх сучасне походження. На нашу думку, це засвідчує, що і в наші дні іранці продовжують створювати ці фольклорні тексти.

За синтаксичною структурою перські забобони є закінченими реченнями. Аналіз показав, що досліджувані нами мовно-культурні одиниці складаються з простих і складних речень, причому із досліджених 202 одиниць 10% склали забобони, які є простими реченнями, а інші 90 % – це складні речення з підрядними зв'язком. Причому складні речення з підрядними умови реального типу склали найбільшу групу. У підрядній частині речення найчастіше вживається теперішній час умовного способу (аорист). Такі складні речення склали 82%. Наприклад, “Якщо кіт облизувати-ме свої лапи біля моря, то підуть дощі” [11].

Слід зауважити, що деякі забобони складаються з кількох речень, тобто мають форму мікротекстів з кількома простими і складними реченнями. Наприклад:

ضعبای تقوی کسی یب یدش رام و حدس زدند که بر اثر چشم شور بوده است، برای او تخم مرغ می شکندند و معتقدند به این وسیله هم، کسی که چشم زده است شناخته می شود و هم اثر آن باطل می گردد. بی روی وطن من س کیم تسد رد ار غرم مخت یگی لاحرد و درید هک یرگی فارطا مان ی اسمه و نای ار نانامهم و ناگ نابز ربمی آورد، با ذغال روی تخم مرغ نشانه می گذارد و تخم مرغ را کمی می فشارد و این کار آن قدر تکرار می گردد تا تخم مرغ بشکند. ندوب نابز ربه کس کره مان. یور رب تسد ای دشاب هتفرگ رارق سکره مان، و ا

”تسا دزد مشچ

“Іноколи, коли хтось захворів і думають, що цій людині наврочили, то дорля хворого розбивають куряче яйце. Вірять, що таким чином дізнаються ім'я того, хто наврочив, і наслідки пристітну зникнуть. Для цього беруть у руку куряче яйце і, називаючи імена родичів, сусідів, друзів, вугіллям ставлять позначку на яйці і трохи тиснуть на нього. Ці дії повторюють доти, доки яйце не трісне. Вважають, що наврочила та людина, на чиєму імені тріснуло яйце” [16].

Відзначимо, що всі досліджені нами 202 одиниці забобонних текстів і мікро-текстів є доволі сучасними за своєю синтаксичною будовою, тобто оформлені за сучасними правилами синтаксису, на відміну, скажімо, від перських прислів'їв, деякі з яких мають доволі архаїчну синтаксичну будову. Як видається, це якнайкраще засвідчує сучасний характер функціонування фольклорного мікрожанру забобонів і прикмет в перському лінгвокультурному середовищі, його актуальність і затребуваність для носіїв перської етноментальності.

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити декілька висновків щодо мовного оформлення перських прикмет і забобонів як одиниць перського лінгвокультурного простору. По-перше, широке використання у складі забобонів мають слова побутової лексики, частотними є розмовно-просторічні елементи зниженого регістру мовлення. Це пояснюється самою сферою функціонування цих фольклорних текстів – повсякденним спілкуванням людей у побуті. По-друге, у смислобудові частини забобонів активну участь беруть художні засоби, такі як символи, метафори, порівняння, метонімії, рефрени, антитези, вживання яких, проте, має дещо специфічний характер. По-третє, вагоме місце у побудові перських прикмет на лексичному рівні займають явища синонімії та антонімії. По-четверте, досліджувані мовно-культурні одиниці притаманне вживання запозиченої лексики. Використання слів англійського і французького походження на позначення реалій сучасного життя свідчить про те, що іранці продовжують дотепер складати забобони та прикмети. По-п'яте, аналіз перських забобонів на синтаксичному рівні дозволяє стверджувати, що за своєю синтаксичною будовою перські забобони є переважно складними реченнями з підрядним умови.

Отже, попри те, що забобонні вірування беруть своє коріння з глибокої давнини, їхня лексична та синтаксична структури є достатньо сучасними. Цей факт, на нашу думку, пояснюється тим, що забобони завжди існували у вигляді творів усної народної творчості, ніколи не записувалися, а передавалися із покоління до покоління, а тому лексично і синтаксично пристосовувалися і продовжують пристосовуватися до мови певного періоду часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воробьев В. В. Лингвокультурология (теория и методы) : монография / В. В. Воробьев. – М. : Изд-во Рос. ун-та дружбы народов, 1997. – 331 с. 2. *Тарланов З. К.* Русские пословицы: Синтаксис и поэтика / З. К. Тарланов. – Петрозаводск : [б.и.], 1999. – 448 с. 3. *Тонкова Е. Е.* Народная примета с позиций лингвокогнитивистики и лингвокультурологии: дис. ...канд. филол. наук: 10.02.01 / Тонкова Елена Евгеньевна. – Белгород, 2007. – 189 с. 4. *Dehxodā A.* نامه دهخدا، اکبر دهخدا، علی. – تهران: ۱۴ جلد اکبر دهخدا؛ یعل / ۱۴ جلد اکبر دهخدا، اکبر دهخدا، علی. – تهران، ۱۳۸۳. – علی اکبر دهخدا؛ ۴ جلد/امثال و حکم 5. *Dehxodā A.* ۵. دوسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۷۳. م. هدايت، صادق. نیرنگستان. 7. *Hedayat S.* Available at: <http://www.mypersiancorner.com>. 8. *Hosseyini Dašti S.* معرف و حسینی دشتی، سید مصطفی. 8. صادق هدايت. – تهران : جاويدان، ۱۳۱۲. – ۱۴۰ ص. Available at: http://nahjeali.com/motoon/maaref_maarif/index.htm. 9. *Isfahani M. H.* غرائب اصفهانی، میرزا حبیب. 9. سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوي، ۱۳۰۳: مشهد. – یب اصفهان/یرزا حبیب /عوائد ملل علی ها در فرهنگ مردمهای خرافات و کارکرد آنجهانشاهی افشار، علی. ریشه. 10. *Jahānsāhi Afšar A.* 10. جہانشاهی افشار // دوفصلنامه فرهنگ و ادبیات علمیه. – تهران، ۱۳۹۳. – ص. ۲۱-۷۷. 11. *Matin F.* [Electronic

